

تحلیل انتقادی عوامل برون دانشگاهی مؤثر بر رتبه جهانی دانشگاه‌های ایران

عاطفه ریگی*
نعمت‌الله عزیزی**
عبدالوهاب پورقاز***

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی چالش‌های بیرونی نظام آموزش عالی ایران بر اساس رتبه‌بندی‌های جهانی بود. رویکرد پژوهش کیفی بوده که از روش تحلیل گفتمان انتقادی روٹ وداک بهره گرفته است. مشارکت‌کنندگان در پژوهش، ۱۶ نفر از صاحب‌نظران در مؤسسات پژوهشی و دانشگاهی مستقر در تهران بودند که به‌صورت هدفمند و با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند و مورد مصاحبه قرار گرفتند. ابزار مورد استفاده در پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و همچنین تحلیل محتوای سخنرانی‌های صاحب‌نظران منتخب بود. برای اعتبارسنجی داده‌ها در پژوهش حاضر از دو روش بازبینی مشارکت‌کنندگان و مرور خبرگان غیر شرکت‌کننده در پژوهش استفاده شد. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از دو روش تحلیل موضوعی و روش تحلیل متون گفتاری استفاده شد. نتایج این پژوهش نشان داد چالش‌های سیاست‌گذاری (تنوع و عدم هماهنگی در سیاست‌های نهادهای تعیین‌کننده خط‌مشی‌های آموزش عالی، کم‌توجهی به تعیین رسالت‌ها در سیاست‌گذاری، تخصصی نبودن و استفاده نکردن از نتایج پژوهش در فرآیند سیاست‌گذاری‌ها)، چالش‌های اقتصادی (کم‌توجهی به درآمدزایی دانشگاه‌ها در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی کشور، کم‌توجهی به اقتصاد دانش‌بنیان به‌منظور توسعه اقتصادی کشور) و چالش‌های فرهنگی-اجتماعی (کم‌اهمیت بودن علم در جامعه ایران، کم‌توجهی به تربیت شهروند جهانی و توجه ویژه به «ما» محلی)، از جمله چالش‌های محیط بیرونی نظام آموزش عالی بودند که منجر به ضعف رتبه دانشگاه‌های کشور در رتبه‌بندی‌های جهانی شده‌اند. در این راستا، راهبردهایی به‌منظور بهبود رتبه دانشگاه‌های ایران در رتبه‌بندی‌های جهانی ارائه شد.

واژه‌های کلیدی: آموزش عالی، چالش‌های بیرونی، رتبه‌بندی‌های جهانی

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی دانشگاه کردستان است.

* دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، کردستان، ایران.

** استاد برنامه‌ریزی آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، کردستان، ایران. (نویسنده مسئول)

N.Azizi@uok.ac.ir

*** دانشیار آموزش و پرورش، گروه علوم تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، سیستان و بلوچستان، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۸/۲۲

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۲/۱۵

مقدمه

دانشگاه‌ها در طول قرن‌ها با تدریس و مأموریت‌های پژوهشی خود، نقش مهمی در توسعه جوامع در سراسر جهان ایفا می‌کنند. آن‌ها همچنین راهبردهای رشد را ایجاد می‌کنند و سهم بسزایی در افزایش اشتغال فارغ‌التحصیلان، افزایش سطح تحصیلات جامعه، ایجاد فرصت‌ها برای افراد و توسعه دانش دارند. بر این اساس ملت‌ها و دولت‌ها دریافته‌اند که دانشگاه‌ها در شکل دادن به ظرفیت دانش نقش کلیدی دارند و توسعه توانایی نوآوری خود را در صورت ارتباط با آموزش عالی، تحقیقات و توسعه، ترویج ظرفیت نوآوری و تعبیه برنامه‌های با کیفیت بالا در دانشگاه‌ها می‌دانند (شیهاتا و محمود^۱، ۲۰۱۶).

از طرفی دیگر افزایش ملاحظات مبتنی بر بازار و پژوهش‌های بین‌المللی مؤسسات آموزش عالی سراسر جهان منجر به افزایش علاقه دولت، دانشگاه‌ها و دانشجویان به شناخت جایگاه خود، در مقایسه با سایر موسسه‌های آموزشی شده است (شرفی، ۱۳۸۸). لازم به ذکر است که مشارکت در علم و همکاری بین‌المللی، لازمه رقابت است (واترز^۲، ۲۰۰۱) و این امر فرصت مناسبی را برای اقتصادهای در حال توسعه فراهم کرده است تا بتوانند از دستاوردهای اقتصاد جهانی بهره بگیرند (مویو^۳، ۲۰۰۹). به‌رحال با وجودی که نظام‌های رتبه‌بندی خودشان قسمتی از مسابقه دانش جهانی هستند، برخی از تغییراتی که بر اقتصاد ملی و جریان دانش بین‌المللی اثر می‌گذارند، از طریق این نظام‌ها جذب می‌شوند (آلتباخ^۴، ۲۰۱۲). لی^۵ (۲۰۱۳) نظام‌های رتبه‌بندی بین‌المللی را مبنایی برای توسعه کیفیت آموزش عالی و افزایش مزیت رقابتی دانشگاه‌ها می‌داند. به همین سبب انتشارات دوره‌ای رتبه‌بندی‌های جهانی تحت نظارت دقیق مقامات دانشگاهی جهان قرار دارد (دوکامپو^۶، ۲۰۱۱).

خورسندی طاسکوه و پناهی (۱۳۹۵) در پژوهشی نشان داده‌اند دانشگاه ایرانی به دلایلی از قبیل ضرورت بهبود کیفیت آموزش عالی، ضرورت بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها، توسعه علمی و مدیریت مهاجرت نامتعادل سرمایه انسانی ناگزیر است به نشانگرهای نظام رتبه‌بندی بین‌المللی تمرکز کند.

به‌رحال ارتقای کیفیت و رتبه دانشگاه‌های کشور در رتبه‌بندی‌های جهانی مقوله‌ای چندبعدی است. مؤسسات آموزش عالی به دلیل ضرورت‌های تقاضاگرایی، مشتری‌گرایی،

1. Shehatta, I., & Mahmood, K.
2. Waters, M.
3. Moyo, D.

4. Altbach, P. G.
5. Lee, J.
6. Docampo, D.

تعامل با جامعه و جهان کار و تناسب با نیازهای متحول و انتظارات نوپدید و تنوع بخشیدن به منابع مالی، با مسئله کیفیت دست‌به‌گریبان‌اند هم‌ذی‌نفعان بیرونی (در بازار کار، دولت و اجتماع و فرهنگ عمومی) و هم‌ذی‌نفعان درونی در مطالبه کیفیت و ضرورت بهبود و ارتقای مداوم آن هم‌صدا شده‌اند (شورای اعتباربخشی آموزش عالی^۱، ۲۰۰۳).

سازمان‌ها نیز در دنیای متغیر امروز با توجه به تغییر و تحولاتی که در اثر مهارت‌ها، توانایی‌ها و رقبای فناوری ایجاد شده، (کارت^۲ و همکاران، ۲۰۱۳) مجبور به جستجوی بهترین شیوه‌ها و طرح‌ها به‌منظور سازگاری با محیط در حال تغییر هستند (آلن^۳ و همکاران، ۲۰۱۳).

دانشگاه تأثیرپذیر و آسیب‌پذیر است و تغییر شرایط محیطی ممکن است به شدت موقعیت دانشگاه‌ها را متأثر کند و بر فعالیت‌های برنامه‌ریزی آموزش عالی تأثیر گذارد به همین دلیل است که در برنامه‌ریزی‌های دانشگاهی باید به شرایط محیطی توجه شود (یمینی‌دوزی‌سرخابی و جلال‌زاده، ۱۳۸۲).

با توجه به اینکه دانشگاه‌ها به‌عنوان سیستم‌های باز در ارتباط با محیط و متأثر از آن هستند، توجه به شاخص‌های رتبه‌بندی‌های دانشگاهی و برنامه‌ریزی برای آن در سیاست‌گذاری‌های عمومی به‌عنوان سیستم‌های کلان بیرونی اثرگذار بر کیفیت دانشگاه؛ می‌تواند زمینه‌ساز بهبود رتبه دانشگاه‌ها در رتبه‌بندی‌های جهانی شود؛ بنابراین پژوهش حاضر به بررسی چالش‌های محیط بیرونی مرتبط با نظام آموزش عالی کشور پرداخته و راهبردهای بهبود شرایط محیطی به‌منظور بهبود جایگاه دانشگاه‌های کشور در رتبه‌بندی‌های جهانی را ارائه کرده است.

میرزایی اهرنجانی و رحمتی (۱۳۸۴) رخدادهای محیطی مهم و بخش‌بندی منابع محیطی را ازجمله عواملی می‌داند که می‌توانند منجر به افول سازمان‌ها شوند. موسکالو، اینکو و هالمافی^۴ (۲۰۱۶) پویایی و پیچیدگی محیط خارجی را باعث تغییر در فعالیت‌های کلی سازمان برشمرده که می‌تواند منجر به اختلال در کار سازمان شود در نتیجه برای افزایش کارایی و رقابت‌پذیری سازمان‌ها، تصمیم‌گیری‌های مدیران باید در رابطه با وابستگی ذکر شده باشد مهم‌ترین عوامل خارجی که بر محیط داخلی سازمان تأثیر می‌گذارد، عبارت‌اند از: جمعیت‌شناسی، اقتصادی، فنی و تکنولوژیکی، اجتماعی-

1. Council for Higher Education Accreditation
2. Carter, M. Z. et al.

3. Allen, D. K., et al.
4. Muscalu, E., Iancu, D., & Halmaghi, E. E.

فرهنگی، سیاسی، حقوقی، طبیعی و بین‌المللی است. یک سازمان می‌تواند کارآمد و اثربخش باشد، اگر فاکتورهای محیط خارجی و همچنین تغییراتی که اتفاق می‌افتد با خواسته‌های محیط داخلی سازگار باشد.

به نظر می‌رسد که رتبه‌بندی‌ها تأثیر چشمگیری بر زمینه‌های اولویت‌دار آموزش دانشگاهی از جمله برنامه درسی دارند، اما باین وجود، بیشترین توجه در تخصیص منابع به سوی آن دسته از زمینه‌هایی است که احتمالاً در بهبود جایگاه دانشگاهی مؤثرتر هستند. در این ارتباط اهتمام ویژه دانشگاه‌ها به امر پژوهش در مقایسه با فعالیت‌های آموزشی را می‌توان معنا کرد (هزلکورن^۱، ۲۰۰۹).

هاکسبی^۲ (۲۰۰۱) در پژوهش خود از تفاوت درآمدی دانش‌آموختگان دانشکده‌های برتر و دانشکده‌های معمولی سخن به میان آورد و این امر را از تبعات مستقیم رتبه‌بندی‌ها می‌داند. نتیجه پژوهش مولر و روکربای^۳ (۲۰۰۵) نشان داد که پیشرفت در رتبه‌بندی بر روی متراکم شدن تعداد درخواست‌ها برای یک دانشگاه تأثیر مثبت دارد. دوکمپو (۲۰۱۱) در بررسی عملکرد نظام آموزش دانشگاهی با استفاده از رتبه‌بندی شانگهای نشان داد که این رتبه‌بندی یک مقیاس بسیار قابل اعتماد است و در حقیقت برای اندازه‌گیری کیفیت پژوهش (در سطح فردی و اجتماعی) یک سیستم دانشگاهی مناسب است.

فراسخو و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهش خود نشان دادند رتبه‌بندی‌ها در ایران با اشکالاتی همراه هستند که از جمله آن‌ها می‌توان به توجه به معیارهای کم‌اهمیت، عدم اندازه‌گیری معیارهای کیفی، عدم راهنمایی مناسب، نبود رویکردی نظام‌مند شامل ورودی‌ها، فرآیندها و عناصر خروجی در طبقه‌بندی معیارها اشاره کرد. همچنین خسروجردی و زراعت‌کار (۱۳۹۱) در تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از نتایج هفت نظام رتبه‌بندی شانگهای، کیواس، فراینترنشال، وبومتریکس، هییکت و لیدن دریافتند که همبستگی قابل توجهی میان ۵۰ دانشگاه برتر در نتایج این هفت نظام وجود دارد.

پژوهش‌های انجام‌گرفته در ایران بیشتر به معرفی، مقایسه‌ی شباهت‌ها و تفاوت‌های نتایج نظام‌های رتبه‌بندی مختلف با یکدیگر، در ابعادی کوچک پرداخته است. بیش‌تر پژوهش‌های انجام‌گرفته در خارج از کشور نیز، بر روی نظام‌های رتبه‌بندی تایمز، شانگهای و کیواس، بیش از سایر نظام‌های دیگر، تمرکز داشته است. جامعه‌ی

1. Hazelkorn, E.
2. Hoxby, C. M.

3. Mueller, R., & Rockerbie, D.

بررسی شده‌ی آن‌ها نیز اغلب کوچک بوده و پژوهش آن‌ها در زمره موضوعات روش‌شناسی، شباهت‌ها و تفاوت‌های آماری نظام‌های رتبه‌بندی قرار داشت. نکته‌ای که پژوهش حاضر را نسبت به سایر مطالعات پیشین متمایز می‌کند، توجه به این مهم است که محیط بیرونی کشور با دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به‌عنوان تولیدکنندگان علم و نوآوری‌ها روابط متقابل دارند و می‌تواند بر موقعیت و کیفیت دانشگاه‌ها به‌عنوان مراکز اصلی تولید دانش اثرگذار باشد؛ بنابراین به‌منظور دستیابی به توسعه پویا توجه ویژه به عوامل محیطی اثرگذار بر کیفیت دانشگاه‌ها احساس می‌شود. پرسش‌های پژوهش عبارت‌اند از:

- چالش‌های محیط بیرونی نظام آموزش عالی به‌منظور دستیابی به رتبه برتر در رتبه‌بندی‌های جهانی کدام هستند؟
- بر اساس چالش‌های محیط بیرونی نظام آموزش عالی به‌منظور بهبود رتبه دانشگاه‌ها در رتبه‌بندی‌های جهانی، چه راهبردهایی می‌توان ارائه داد؟

روش

پژوهش حاضر از روش کیفی تحلیل گفتمان انتقادی وداک^۱ که پارادایمی تفسیرگرایانه انتقادی است، بهره گرفته است. رویکرد جامعه‌شناختی و تاریخی تحلیل گفتمان انتقادی روش وداک تلاش می‌کند که روابط ساختاری آشکار و پنهان سلطه، تبعیض نژادی، قدرت و کنترل و تجلی آن‌ها در زبان تحلیل کند. از نظر وداک (۲۰۱۳؛ ۲۰۱۴) تحلیل گفتمان انتقادی می‌تواند ضمن ارائه تحلیلی از روابط ساختاری میان ایدئولوژی، قدرت و کنترل، سلطه و تبعیض، نابرابری اجتماعی انتقادی را به‌گونه‌ای بیان کند که از طریق استفاده از زبان (در گفتمان) بیان شده، سیگنال شده، تشکیل شده، مشروعیت داده شده و غیره است (ژیایوانک و بوخاری^۲، ۲۰۱۳ نقل از خلیلی و همکاران، ۱۳۹۶). در واقع تحلیل گفتمان انتقادی، محتوای شفاهی و مکتوب گفتمان را به‌عنوان یک شکل از کنش اجتماعی مدنظر قرار می‌دهد که دربرگیرنده درک متنوعی از اصطلاحات «انتقادی»، «انتقاد» و «نقد» است. بر این اساس نه تنها به بیان صریح مفاهیم ضمنی در دیدگاه افراد کمک می‌کند بلکه جنبه خوداندیشی انتقادی^۳ داشته و درنهایت با تکیه بر بعد عملی آن می‌تواند به تحقق تغییرات اجتماعی مدد رساند (وداک، ۲۰۱۴). مشارکت‌کنندگان در پژوهش شامل صاحب‌نظران

1. Wodak, R.
2. Xiavank & Bukhari

3. critical self-reflection

آگاه به حوزه مورد مطالعه، در موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، موسسه آموزش عالی بیمه اکو، دانشگاه فنی و حرفه‌ای تهران، دانشگاه تهران و دانشگاه علامه طباطبایی بود. بدین منظور به طریقه نظری به صورت هدفمند از روش نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. در پژوهش حاضر از دو روش بازبینی مشارکت‌کنندگان و مرور خبرگان غیر شرکت‌کننده در پژوهش به منظور اعتبار سنجی استفاده شد. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و یادداشت‌برداری از سخنرانی‌های صاحب‌نظران استفاده شد. به گونه‌ای که ۱۶ نفر از افراد صاحب‌نظر و آگاه به حوزه مورد مطالعه با روش نمونه‌گیری گلوله برفی مورد مصاحبه قرار گرفتند. مصاحبه‌ها از ۳۰-۶۰ دقیقه در نوسان بود. فرآیند نمونه‌گیری تا زمانی ادامه داشت که به سطح اشباع نظری محقق شد. مشخصات دموگرافیک شرکت‌کنندگان در پژوهش در جدول ۱ قید شده است.

جدول ۱. مشخصات دموگرافیک شرکت‌کنندگان

ردیف	رشته تخصصی	درجه علمی	محل خدمت
۱	برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی	دانشیار	موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
۲	مدیریت آموزشی	استادیار	موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
۳	مدیریت آموزش عالی	دانشیار	موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
۴	برنامه‌ریزی آموزشی	استاد	دانشگاه فنی و حرفه‌ای تهران
۵	روابط بین‌الملل	استادیار	موسسه آموزش عالی بیمه اکو
۶	مدیریت آموزشی	دانشیار	دانشگاه علامه طباطبایی
۷	علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی	استادیار	دانشگاه علامه طباطبایی
۸	سیاست انتقادی و مطالعات رهبری در آموزش	استادیار	دانشگاه علامه طباطبایی
۹	روابط بین‌الملل	کارشناس	دانشگاه علامه طباطبایی
۱۰	روابط بین‌الملل	کارشناس	دانشگاه علامه طباطبایی
۱۱	برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی	استادیار	دانشگاه علامه طباطبایی
۱۲	برنامه‌ریزی آموزشی	استادیار	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۱۳	روابط بین‌الملل	کارشناس	دانشگاه تهران
۱۴	روابط بین‌الملل	کارشناس	دانشگاه تهران
۱۵	جامعه‌شناسی	دانشیار	دانشگاه تهران
۱۶	ارتباطات	استاد	دانشگاه تهران

با توجه به رویکرد تحلیل گفتمان، روش عملی جمع‌آوری داده در این پژوهش شامل مرور یادداشت‌های برگرفته از سخنرانی‌های مرتبط و تحلیل مصاحبه‌های انجام شده است. مشخصات تاریخ و مکان سخنرانی‌ها در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. مشخصات تاریخ و مکان سخنرانی‌ها

مکان	تاریخ	سخنرانی‌ها و کنفرانس‌ها
تهران	۹۷/۱۱/۱۲	اولین کنفرانس حکمرانی و سیاست‌گذاری عمومی
دانشگاه علامه طباطبایی	۹۷/۸/۱	بین‌المللی شدن علم و آموزش عالی در عصر ما
تهران	۹۸/۹/۱۹	ساماندهی آموزش عالی و سناریوهای پیش رو

انواع روش‌های تحلیل در CDA^۱، شامل سه نوع تحلیل موضوعی، تحلیل متون نوشتاری و تحلیل متون گفتاری است که در پژوهش حاضر از دو نوع تحلیل موضوعی و تحلیل متن گفتاری استفاده شده است.

بعد از گردآوری داده‌های مصاحبه‌ای و متنی، تحلیل و کدبندی در امتداد با نمونه‌گیری نظری آغاز شد. با ضبط صدا و پیاده‌سازی کلمه به کلمه مصاحبه‌ها، یادداشت‌برداری و ثبت اطلاعات انجام شد، سپس تحلیل داده‌ها طی فرآیندی سه مرحله‌ای و با سه شکل مختلف کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی صورت گرفت تحلیل تطبیقی بخش‌های متفاوت داده‌ها بر اساس شباهت‌ها و تفاوت‌ها انجام شد. در فرآیند کدگذاری، پژوهشگر به کدبندی یا مفهوم‌بندی داده‌های گردآوری شده پرداخته است. در مرحله اول کدگذاری باز، ۴۵۳ مفهوم به دست آمد و داده‌های مرحله دوم کدگذاری باز ضمن حذف داده‌های مشابه در قالب ۱۴۸ کد طبقه‌بندی شدند. در مرحله کدگذاری محوری ۱۳ مقوله هسته‌ای تعیین شد و در مرحله کدگذاری گزینشی به سطح انتزاعی بالاتر ارتقاء داده شدند و ۴ کد انتخابی به‌عنوان نهایی‌ترین مقوله‌های هسته‌ای انتخاب شدند.

یافته‌ها

سؤال اول پژوهش: چالش‌های محیط بیرونی نظام آموزش عالی به‌منظور دستیابی به رتبه برتر در رتبه‌بندی‌های جهانی کدام‌اند؟
یافته‌های حاصل از تحلیل گفتمان انتقادی در خصوص چالش‌های محیط بیرونی به‌طور کلی در سه دسته از چالش‌های حوزه اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و سیاسی طبقه‌بندی گردید.

(۱) چالش‌های اجتماعی- فرهنگی محیط بیرونی نظام آموزش عالی که مصاحبه‌شوندگان در این موضوع به دو عامل توجه کرده‌اند که در ادامه بیان شده است:

- کم‌توجهی به تربیت شهروند جهانی و توجه ویژه به «ما» محلی مصاحبه‌شونده شماره ۷: «مردم ایران به نژاد توجه زیادی دارند و اگر یک نفر متفاوت باشد این احساس به‌طور غیرمستقیم می‌تواند اثرگذار بر رتبه دانشگاه‌های ما باشد نوع تربیت ما به‌گونه‌ای هست که با خارجی‌ها درست ارتباط برقرار نکرده و در نتیجه همکاری‌های علمی کمتر می‌شود و یک عامل کاهش رتبه ایجاد می‌شود»
- کم‌اهمیت بودن علم در جامعه ایران
- مصاحبه‌شونده شماره ۷: «توجه به علم در میان مردم ما کم شده یعنی علم کم‌ارزش تلقی می‌شود و من خیلی وقت‌ها داشتم دانشجویانی که خیلی مستعد بوده‌اند ولی چون در محیط اصلاً به علم توجهی نشده دانشجوی هم خیلی به دنبال دانش نبوده و بیشتر سعی بر اتمام دوره داشته است؛ این مسئله منجر می‌شود که ما نتوانیم از خیلی از استعدادهایی که در دانشگاه‌ها داریم استفاده کنیم و رتبه خوبی هم به‌تبع آن نخواهیم داشت».
- ۲) چالش‌های اقتصادی محیط بیرونی نظام آموزش عالی که در این موضوع پژوهشگر به دو نوع چالش اقتصادی دست یافته است و در زیر شرح داده شده است:
- کم‌توجهی به اقتصاد دانش‌بنیان به‌منظور توسعه اقتصادی کشور
- مصاحبه‌شونده شماره ۱۳: «توجه به تولیدات دانشگاهی که در رتبه‌بندی‌ها مطرح شده یک شاخه از اقتصاد دانش‌بنیان است، ولی عملاً در حال حاضر بعضی از اختراعات هستند که اصلاً به مرحله ثبت نمی‌رسند. وقتی مخترعین با وجود تلاش زیاد به تولید داخلی نمی‌رسند، انگیزه‌ای برای ثبت جهانی هم نیست که این موضوع یک شاخص در رتبه‌بندی‌هاست».
- کم‌توجهی به درآمدزایی دانشگاه‌ها در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی کشور
- مصاحبه‌شونده شماره ۶: «نگاه ما به دانشگاه‌ها مصرف‌کننده است نه تولیدکننده. بر همین اساس آیین‌نامه‌ها طراحی می‌شوند و در رتبه‌بندی‌ها بعضی شاخص‌ها در حوزه میزان درآمدزایی دانشگاه‌ها است. ولی دانشگاه‌های ما اصلاً نمره این شاخص رو دریافت نمی‌کنند»
- ۳) چالش‌های سیاسی محیط بیرونی نظام آموزش عالی که عبارت‌اند از:
- تخصیصی نبودن و استفاده نکردن از نتایج پژوهش‌ها در فرآیند سیاست‌گذاری‌ها
- مصاحبه‌شونده شماره ۱: «تصمیمات در خارج از دانشگاه و به‌صورت کاملاً غیر کارشناسی اتخاذ می‌شود و اطلاع داده می‌شود که این‌گونه عمل کنید از این‌رو نتیجه هم مناسب نخواهد بود»

- کم توجهی به تعیین رسالت‌ها در سیاست‌گذاری مصاحبه‌شونده شماره ۱۴: «در سیاست‌گذاری‌های ما بیشتر اهداف آموزش عالی جنبه رقابتی دارند و کمتر در تعیین اهداف به نیازها توجه می‌شود و در نتیجه انتخاب اهداف سطحی، کیفیت افت خواهد داشت».
- تنوع و عدم هماهنگی در سیاست‌های نهادهای تعیین‌کننده خط‌مشی‌های آموزش عالی مصاحبه‌شونده شماره ۱۵: «به نظرم آموزش عالی ایران با چندگانگی نظرات و سیاست‌ها مواجه هست و در برآورده کردن خواسته‌های نهادهای مختلف و رسیدن به اهداف خود، با مشکل مواجه می‌شود»
- سؤال دوم پژوهش: بر اساس چالش‌های محیط بیرونی نظام آموزش عالی به‌منظور بهبود رتبه دانشگاه‌ها در رتبه‌بندی‌های جهانی، چه راهبردهایی می‌توان ارائه داد؟
پژوهش در نتیجه تحلیل‌های انجام شده به ۶ راهبرد به‌منظور بهبود وضعیت محیطی و در نتیجه افزایش رتبه دانشگاه‌ها در رتبه‌بندی‌های جهانی دست یافته است که در زیر شرح داده خواهد شد:
- بهبود سیاست‌های مرتبط با روابط بین‌الملل مصاحبه‌شونده شماره ۲: «فرض کنید دانشگاهی بخواهد در حوزه آموزش که یکی از شاخص‌های رتبه‌بندی‌های جهانی است قوی عمل کند و امتیاز این قسمت را کسب کند؛ برای این کار باید تبادل استاد و دانشجو داشته باشیم؛ روابط بین‌المللی کشور با سایر کشورها در حالت متعادل باشد و سیاست‌های به سمت ارتباط سوق داده شود تا بهبود حاصل شود در این صورت دانشگاه‌ها هم می‌توانند ارتباط برقرار کنند و علم را گسترش دهند»
- بهره‌گیری از ظرفیت‌های منحصربه‌فرد دانشگاه‌ها مصاحبه‌شونده شماره ۱۶: «همان‌طور که قبلاً بیان کردم مشکلات اقتصادی زیادی داریم و شاید یکی از عواملی که باعث می‌شود دانشگاه‌ها ضعیف باشند ضعف در بودجه‌ای است که به دانشگاه‌ها اختصاص می‌دهیم ... برای راه‌حل می‌توان گفت از دو طریق عمل کرد یکی اینکه از اقتصاد دانش‌بنیان و سیاست‌های اقتصادی بر پایه علمی که در دانشگاه وجود دارد استفاده کنیم که اقتصاد کلان را بارور کنیم یک مسئله دیگر اینکه حداقل به دانشگاه‌ها اجازه دهیم درآمدزایی کنند و به‌خودی‌خود مفید باشند و در تولید اقتصادی کشور نقشی ایفا کنند».
- بازتعریف و تغییر مسیر سیاست‌های کلان

مصاحبه‌شونده شماره ۱۴: «اگر بخواهیم در شرایط فعلی بهبودی حاصل کنیم الزاماً باید سیاست‌های کلی کشور نه تنها برای آموزش عالی بلکه آرمان‌ها و رسالت‌های کلی را بازنویسی کنیم اساساً باید تصمیم بگیریم برای توسعه نه برای رشد چون رشد یک مسئله‌ای هست که سریع باید اقدام شود و سریع باید نتیجه بدهد درحالی‌که وقتی به توسعه فکر می‌کنیم و سیاست‌ها بر اساس آن است هدفمند پیش می‌رویم و زمان چندساله هم نیاز هست متأسفانه سیاست‌های الآن ما به سمت رشد است»

- توجه به پژوهش در سیاست‌گذاری‌ها

مصاحبه‌شونده شماره ۷: «به نظرم یکی از راه‌حلی‌هایی که می‌تواند به سیاست‌گذاران در بهبود سیاست‌گذاری کمک کند استفاده از پژوهش‌های انجام شده در حوزه‌های مختلف است به‌عنوان مثال برای بهتر شدن شرایط اقتصادی و افزایش سرمایه کشور و در نتیجه افزایش بودجه دانشگاه‌ها؛ می‌توان از پژوهش‌های اقتصاددانان استفاده کنند و ...»

- بسترسازی مناسب فرهنگی در سطح جامعه

مصاحبه‌شونده شماره ۵: «دانشجویی داشتم که خیلی به ایرانی بودن خودش افتخار می‌کرد و وقتی ایران با یک کشور دیگر مسابقه فوتبال داشتند به خاطر اینکه دانشجوی خارجی برای ساخت ایران شادی کرده دعوا کرده بودند و این مسئله برای ما خیلی مشکلاتی را به بار آورد به نظرم این جور حساسیت‌ها باید قبل از دانشگاه به دانشجویها آموزش داده شود و برای این کار باید نهادهایی در سطح جامعه عهده‌دار این مسئولیت شوند و آموزش دهند که روحیه همزیستی و همبستگی با سایر ملل تقویت شود»

- توجه دولتمردان به مسائل فرهنگی در سیاست‌گذاری‌ها

مصاحبه‌شونده شماره ۱۵: «به نظر من بیشترین مشکل محیط بیرونی دانشگاه، سیاست‌های دولتمردان است که سیاست‌های فرهنگی در ازدحام سایر اهداف و آرمان‌های دولتمردان به‌عنوان یک حلقه مفقوده عمل می‌کنند و بهترین راه‌حل این است که در سطح کلان به این مسئله توجه شود تا دانشگاهیانی هم که تربیت می‌شوند این مسئله را نادیده نگیرند وقتی روحیه همسازی افزایش پیدا کند تبادل بیشتری انجام می‌شود و ...»

نتایج کدگذاری نهایی و مقوله‌های فرعی آن در جدول ۳ بیان شده است.

جدول ۳. نتایج کدگذاری به همراه مقوله‌های فرعی

مسئله پژوهش	مقولات اصلی	مقولات فرعی

چالش‌های اقتصادی	کم‌توجهی به درآمدزایی دانشگاه‌ها در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی کشور	
چالش‌های سیاسی	م‌توجهی به اقتصاد دانش‌بنیان به‌منظور توسعه اقتصادی کشور	
بررسی انتقادی محیط بیرونی نظام آموزش عالی در	عدم هماهنگی در سیاست‌های نهادهای تعیین‌کننده خط‌مشی‌های آموزش عالی	
رتبه‌بندی‌های جهانی	کم‌توجهی به تعیین رسالت‌ها در سیاست‌گذاری	
رتبه‌بندی‌های جهانی	کم‌اهمیت بودن علم در جامعه ایران	
راهبردها	کم‌توجهی به تربیت شهروند جهانی و توجه ویژه به «ما» محلی	
	بهره‌گیری از ظرفیت‌های منحصربه‌فرد دانشگاه‌ها	
	بهبود سیاست‌های مرتبط با روابط بین‌الملل	
	بازتعریف و تغییر مسیر سیاست‌های کلان	
	توجه به پژوهش در سیاست‌گذاری‌ها	
	بسترسازی مناسب فرهنگی در سطح جامعه	
	وجه دولتمردان به مسائل فرهنگی در سیاست‌گذاری‌ها	

بحث و نتیجه‌گیری

پرورش نیروی انسانی متخصص و کارآمد موردنیاز بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی و تمرکز پژوهش‌های دانشگاهی بر اولویت‌های اساسی که دستیابی به توسعه پایدار و متوازن را تضمین می‌کند، مستلزم برخورداری جوامع بشری از یک نظام آموزش عالی پویا و کارآمد با اعتبار جهانی است. از این رو ارتقا و توسعه آموزش عالی به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های مسئولین امر در جوامع مختلف تبدیل شده است (سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه^۱، ۲۰۰۷).

در سال ۲۰۰۳ گروهی از افراد متعلق به موسسه آموزش عالی از دانشگاه جیائو تونگ وب‌سایت رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان^۲ که معمولاً به‌عنوان رتبه‌بندی شانگهای شناخته می‌شود را منتشر کردند. این گروه هر ساله یک نسخه به‌روزرسانی از رتبه‌بندی را منتشر می‌کند (بیلات^۳ و همکاران، ۲۰۰۹). رتبه‌بندی شانگهای اولین رتبه‌بندی جهانی است (لئو، ۲۰۰۹). این نظام رتبه‌بندی برای نخستین بار در سال ۲۰۰۳، توسط دانشگاه شانگهای جیائوتانگ چین، منتشر شد. بیش از ۱۰۰۰ دانشگاه، هر ساله توسط این نظام بررسی شده و ۵۰۰ دانشگاه برتر بر روی وب‌سایتش معرفی می‌شود. مؤسسه‌ی تایمز در واقع وابسته

1. OECD

2. ARWU 2003-09

3. Billaut, J. C., et al.

به مجله‌ای در لندن است که از سال ۱۹۱۰ تاکنون به انتشار مطالب مرتبط با آموزش عالی می‌پردازد (ژو، ۲۰۱۳).

رتبه‌بندی کیواس یک رتبه‌بندی سالانه‌ی دانشگاهی در سراسر دنیا است. برای اولین بار نسخه‌ی آزمایشی آن در سال ۲۰۱۵ منتشر شد. مرکز مطالعات علم و فناوری (CWTS) دانشگاه لیدن در کشور هلند منتشرکننده رتبه‌بندی لیدن است. سال انتشار آن ۲۰۰۷ است و به‌صورت سالانه، دانشگاه‌ها را بر اساس تأثیر علمی و همکاری‌های علمی و با استفاده از هشت شاخص علم‌سنجی ارزیابی و رتبه‌بندی و ۷۵۰ دانشگاه برتر جهان را معرفی می‌کند. نظام رتبه‌بندی سایمگو از سال ۲۰۰۹، سالانه رتبه‌بندی ۵۰۰۰ دانشگاه و موسسه پژوهشی برتر جهان را در سه بخش پژوهش، نوآوری و وب‌سایت منتشر می‌کند و نظام رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان اسلام، سالانه دانشگاه‌های جهان اسلام را با استفاده از پنج معیار پژوهشی، آموزشی، وجهه بین‌المللی، امکانات و فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی ارزیابی و رتبه‌بندی می‌کند (مرادیان، ۱۳۹۶). ناشر رتبه‌بندی وب‌متریک cybermetrics lab واحدی از شورای تحقیقات اسپانیا (CSIC) است از سال ۲۰۰۴ و دو بار در سال منتشر می‌شود (ابونوری و نیازی، ۱۳۹۰).

امروزه رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و موسسه‌های آموزش عالی، جزئی جدایی‌ناپذیر از نظام‌های آموزش عالی شمرده می‌شود، زیرا تنها با پایش هدفمند، ساختاریافته و دقیق عملکرد آن‌ها می‌توان به ارتقای مداوم کیفیت دست یافت (زارع‌بنادکوکوی و همکاران، ۱۳۹۶). تغییر و تحول در سیستم پویایی دانشگاه و توسعه متعادل و نظام‌مند آن، نیازمند تفکر و عمل برنامه‌ریزی و مدیریت و سازگاری با محیط درونی و بیرونی دانشگاه به‌منظور پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است (ثمیری و همکاران، ۱۳۹۲).

آنچه در پرتو تحلیل نتایج رتبه‌بندی‌های جهانی دانشگاه‌ها در سال‌های اخیر حاصل می‌گردد این است که رتبه دانشگاه‌های کشور در حد مطلوبی نبوده است. اخیراً تلاش‌هایی به‌منظور بهبود کیفیت و رتبه دانشگاه‌های کشور در رتبه‌بندی‌های جهانی انجام شده است که اکثراً بر اهتمام بر بعد درونی و حل مشکلات داخلی دانشگاه‌ها استوار بوده و ابعاد بیرونی و خارج از حوزه آکادمیک تا حدودی مورد غفلت واقع گردیده است. از این‌رو در پژوهش حاضر تلاش شده است تا علل عدم موفقیت دانشگاه‌های کشور در

رتبه‌بندی‌های جهانی از بعد بیرونی مورد بررسی قرار گیرد. همان‌طور که در نتایج تحلیل‌ها مشاهده شد چالش‌های سیاست‌گذاری از جمله مشکلات محیط بیرونی نظام‌های دانشگاهی است.

با توجه به متمرکز بودن ساختار سیاسی و اداری کشور، مشارکت همگان در تدوین و تهیه برنامه‌ها به حداقل ممکن خود رسیده است (ملکی و آقامحمدی، ۱۳۹۴) و سیاست‌گذاری دانشگاه‌ها در خارج از نظام آموزش عالی به صورت غیرعلمی و کم‌توجه به نتایج پژوهش‌ها انجام می‌شود در این رابطه (گانتز^۱ و همکاران، ۲۰۱۵ نقل از ذوالفقارزاده و کریمیان، ۱۳۹۶) با موردکاوی خط‌مشی‌گذاری آموزشی در انگلیس، مفهومی بدیع با عنوان «مشاوره سالاری» را معرفی کرده و بیان می‌کند که نقش مشاوران و مشاوره به شدت در بخش عمومی افزایش یافته است این مسئله اهمیت توجه به فرآیندهای سیاسی را در ارائه مشاوره‌های سیاستی برجسته کرده و موقعیت فراهم آمده توسط نهاد عمومی خط‌مشی‌گذار را در فرآیند تأثیر و تبادل دانش مهم برمی‌شمارد (گانتز و همکاران، ۲۰۱۵ نقل از ذوالفقارزاده و کریمیان، ۱۳۹۶)

خلیلی و همکاران (۱۳۹۶) در نتایج پژوهش خود بیان کردند که بی‌ثباتی‌های پی‌درپی سیاسی و ناپایداری جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های دولت به‌ویژه در طی چند دهه اخیر آسیب‌های زیادی را بر آموزش عالی وارد کرده است مشکل در ایران این است که نوعی دیوانسالاری دولتی و اقتصاد نفتی و الگوی ایدئولوژیک و رویکردهای سنتی است که تعیین‌کننده سیاست‌ها و برنامه‌ها و ساختار و فضای دانشگاه در ایران شده و نتیجه‌اش ناکارکرد شدن دانشگاه ایرانی و بازماندن آن از پویایی‌های لازم آکادمیک بوده است.

ضعف اقتصادی محیط بیرونی نظام آموزش عالی از مسائل دیگری است که به آن دست یافتیم. پیشرفت‌های فنی در تولید و سرمایه‌گذاری، در تقویت و کارایی منابع انسانی به‌منظور رقابت‌پذیر بودن مداوم بسیار مؤثر است (مارتین^۲ و همکاران، ۲۰۱۰) ثبات در محیط کلان اقتصاد برای رقابت‌پذیری یک کشور حائز اهمیت است (تمپل^۳، ۲۰۰۱). زمانی که نرخ تورم خارج از کنترل باشد سازمان‌ها و بنگاه‌ها نمی‌توانند به صورت کارا عمل کنند (ساجز^۴، ۲۰۰۱).

1. Gunter
2. Martin, M. A. G.,

3. Temple, J.
4. Sachs, J.

همان‌طور که در شاخص‌های رتبه‌بندی‌ها ذکر شده است کارآفرینی یکی از عوامل افزایش رتبه دانشگاه‌ها است. بنگاه‌ها و دانشگاه‌ها باید برای باقی ماندن در عرصه رقابت با رقبا به دنبال طراحی و توسعه تولیدات و فرآیندهای جدید باشند این امر مستلزم وجود محیطی است که در آن شرایط لازم برای فعالیت‌های نوآورانه فراهم بوده و بخش عمومی و خصوصی از این امر حمایت کنند (محمدی خیاره، ۱۳۹۷).

عمادزاده و شهنازی (۱۳۸۶) در نتایج پژوهش خود بیان کردند که چالش‌های ایران در زمینه اقتصاد دانش‌محور دو نوع است: نوع اول مربوط به پایین بودن اندازه مطلق برخی شاخص‌های اقتصاد دانش‌محور مانند دریافت حق امتیاز و حق اختراع در ایران بوده و نوع دوم نیز با ناهماهنگی و عدم توازن این شاخص‌ها ارتباط دارد. ایران کشوری است که نیازمند گذار به اقتصاد مبتنی بر نوآوری و دانش است (مروی، ۱۳۹۳). در سال‌های اخیر، اهمیت فزاینده صنایع مبتنی بر دانش موجب جلب توجه زیادی حول مقولات یادگیری و دانش به‌عنوان هسته رشد کشورها شده است (اسمیت^۱، ۲۰۰۲). از شاخص‌های اقتصاد دانش‌بنیان می‌توان به سرمایه‌گذاری در دانش و سرمایه، منابع انسانی (آموزش)، هزینه کرد ناخالص در پژوهش و توسعه، پژوهش‌های بنیادی، نوآوری، پژوهش و توسعه خارج از کشور، همکاری‌های در اختراع و ابداع، انتشارات علمی اشاره کرد (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۷)؛ که اغلب شاخص‌های مذکور در رتبه‌بندی‌های جهانی نیز لحاظ شده‌اند.

چالش‌های اجتماعی - فرهنگی حاکم بر محیط بیرونی نظام آموزش عالی از دیگر مسائلی است که در نتیجه تحلیل مصاحبه‌ها به آن دست یافتیم. عبداللهی و مروت (۱۳۸۵) در نتایج پژوهش خود نشان دادند که دانشجویان خود را متعلق و متناسب به قومی خاص می‌دانند، از این رو هویت قومی هنوز جایگاه برجسته‌ای را در میان دانشجویان دارا است و هویت جهانی در جایگاه دوم اولویت قرار دارد از طرفی گویه‌های مربوط به سرزمین مشترک، مفاخر فرهنگی و ملی دارای بیشترین اهمیت از نظر دانشجویان است. همچنین استرین^۲ (۲۰۰۰) ذکر می‌کند که افراد می‌توانند از طریق عضویت به‌عنوان شهروند در جامعه و وابستگی درونی توأم با همکاری با اعضای جامعه، هویت خود را شکل دهند و هویت و عمل خود درباره یادگیری را توسعه دهند.

1. Smith, K. H.

2. Strain, M.

نهایتاً در این پژوهش راهبردهایی برای بهبود کیفیت و جایگاه نظام آموزش عالی کشور پیشنهاد گردید که سیاست‌گذاران آموزش عالی کشور می‌توانند با اهتمام به آن‌ها زمینه‌های لازم را برای بهبود رتبه دانشگاه‌های کشور فراهم و بستر مناسبی را برای بازتعریف تمامی سیاست‌ها، برنامه‌ها، فرایندها و فعالیت‌های جاری در نظام آموزش عالی کشور فراهم کنند. با این وصف نتایج این پژوهش حاکی از آن است که توجه و تأمل بر پاره‌ای از راهبردهای پیشنهادی می‌تواند حتی‌المقدور در میان‌مدت زمینه‌ساز ارتقای کیفیت مؤسسات دانشگاهی کشور گردد. بدیهی است که با بهره‌گیری از این راهبردها علاوه بر گشودن روزه‌های نوینی برای ارتقای جایگاه آموزش عالی کشور می‌توان از آن‌ها به‌منزله پلت فرم قابل‌اتکایی برای آسیب‌زدایی و مرتفع کردن مشکلات و چالش‌های آموزش عالی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، سیاست‌گذاری استفاده کرد طوری که درنهایت می‌توان به بهبود رتبه دانشگاه‌های کشور در رتبه‌بندی‌های جهانی نیز امیدوار بود راهبردهای به‌دست‌آمده بر اساس نتایج پژوهش عبارت‌اند از:

- تقویت ارتباطات بین‌المللی با هدف ارتقای جایگاه جهانی مؤسسات دانشگاهی کشور، از طریق برنامه‌های تبادل استاد و دانشجو، اجرای پروژه‌های مشترک پژوهشی، اعزام اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی به دوره‌های فرصت مطالعاتی، دوره‌های مشترک تحصیلی به‌ویژه دوره دکتری و ...؛
- افزایش کارایی و اثربخشی عملیاتی در همه فرایندها و فعالیت‌های نهادی و سازمانی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های منحصربه‌فرد؛
- بازتعریف و تغییر مسیر سیاست‌های کلان؛
- پژوهش‌محور کردن فرآیندهای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و دانشجویی به‌نحوی که فضای استقلال دانشگاه حفظ و فضای نقد و نظر، تشویق و محیط دانشگاه از پویایی و نشاط علمی لازم برخوردار و فرهنگ آکادمیک در آن غالب باشد.
- بسترسازی مناسب برای عضویت افراد جامعه در انجمن‌ها و نهادهای مدنی در سطوح مختلف ملی و بین‌المللی به‌منظور تقویت روحیه همزیستی و همبستگی مسالمت‌آمیز، حس همدردی و تعلق به انسانیت واحد نیز در آن‌ها شکوفا شود.
- تلاش صاحب‌نظران فرهنگی و دولتمردان در سطح کلان جهت کاهش تضادها و تنش‌های بین فرهنگ‌ها و افزایش همسازی‌های ملی و جهانی به‌منظور ایجاد وحدت و انسجام هویتی جوانان و حفظ ارتباطات بین فرهنگی با مردم سایر اقوام و ملت‌ها.

به‌رحال به دلیل نقش‌آفرینی آموزش عالی و به‌ویژه پژوهش‌های علمی در رشد اقتصادی و افزایش نوآوری، این پدیده به مرکز ثقل سیاست‌های جدی دولت‌ها و علایق و منافع ژئوپلیتیک در سراسر جهان تبدیل شده است. در واقع اقتصادهای موفق، اقتصادهایی هستند که می‌توانند دانش جدید را برای بهبود مزیت رقابتی و عملکرد خود از طریق سرمایه‌گذاری در دارایی‌های مبتنی بر دانش و فکری، پژوهش و توسعه، نرم‌افزار، نوآوری در فرآیند جدید و سرمایه انسانی و سازمانی کشف کنند و بسط دهند (برینکل، ۲۰۰۸). نظام‌های رتبه‌بندی تجلی‌گریزناپذیر جهانی شدن و بازارگرایی در آموزش عالی است. به باور هزلکورن (۲۰۰۹) از دلایل محبوبیت و اشتهار نظام‌های رتبه‌بندی این است که به‌عنوان سازوکار ارزیابی، دارای جایگاه جهانی هستند و رقابت‌پذیری ملی را در حوزه آموزش عالی می‌سنجند؛ بنابراین عنایت به نتایج و خروجی چنین نظام‌های می‌تواند به‌منزله بستر قابل‌اتکا به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزش عالی در ایجاد سازوکار سیاستی اثربخش و اتخاذ رویه سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد مورد استفاده واقع شود، امری که امروزه در فرایندهای جاری سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی به یک هنجار یا معیار مبدل شده است و بر تضمین کیفیت آموزش عالی اثر قابل‌ملاحظه‌ای دارد (بیرکنز، ۲۰۱۸).

بنابراین با توجه به آنچه بیان شد و از آنجاکه یکی از رسالت‌های مهم برنامه‌ریزان آموزشی شناخت محیط بیرونی و پیشنهاد استراتژی‌هایی مؤثر برای تحقق چشم‌انداز و اهداف نظام آموزشی کشور و در نهایت بهبود کیفیت خدمات دانشگاهی و ارتقای عملکرد دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی کشور است. فراهم کردن بسترهای لازم برای ارتباط مؤثر نظام دانشگاهی با محیط بیرونی مستلزم برنامه‌ریزی دقیق است؛ به‌گونه‌ای که از طریق سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی مجدد در مأموریت‌ها و سیاست‌های اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، سیاسی در محیط بیرونی و اصلاح کارکردها و زیرساخت‌ها با رویکردی علمی و استراتژیک و توجه به شاخص‌های رتبه‌بندی‌های جهانی و استفاده از راهبردهای پژوهش حاضر می‌توان در برنامه‌ریزی‌های آموزش عالی، وضعیت موجود را بهبود بخشیده و به نتایج مطلوبی دست یافت.

مهم‌ترین محدودیت پژوهش مشغله کاری صاحب‌نظران متخصص در حوزه مورد مطالعه بود که منجر به صرف نظر از انجام مصاحبه و یا تغییر زمان مصاحبه شد و

در نتیجه فرآیند پژوهش طولانی شد. تعداد محدود افراد آگاه به حوزه مورد مطالعه و پرهزینه بودن پژوهش از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر بود. پیشنهاد‌های پژوهشی عبارت‌اند از: اجرای پژوهش مورد نظر برای هر یک از دانشگاه‌های کشور، انجام مطالعات تطبیقی دانشگاه‌های ایران با دانشگاه‌های برتر جهان در رتبه‌بندی‌های جهانی، بررسی مشکلات دانشکده‌های دانشگاه‌ها بر اساس تخصص ویژه آن‌ها و ارائه راه‌حل برای ارتقاء دانشگاه‌ها در رتبه‌بندی‌های داخلی، تدوین نظام رتبه‌بندی برای دانشکده‌های دانشگاه‌های داخلی.

منابع

- ابونوری، ا. و نیازی، ع. (۱۳۹۰). ارزیابی شاخص‌های مقیاس وبومتریک در دانشگاه‌ها. نامه آموزش عالی، ۴(۱۵)، ۷۵-۹۴.
- خسروجردی، م. و زراعت کار، ن. (۱۳۹۱). مروری بر نتایج هفت نظام رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۱(۱)، ۷۱-۸۴.
- خلیلی، ا.، خورسندی طاسکوه، ع.، آراسته، ح. ر. و غیائی ندوشن، س. (۱۳۹۶). تحلیل گفتمان انتقادی تاریخی از استقلال دانشگاهی نظام آموزش عالی ایران. آموزش عالی ایران، ۹(۴)، ۲۹-۵۵.
- خورسندی طاسکوه، ع. و پناهی، م. (۱۳۹۵). تحلیل انتقادی نظام‌های رتبه‌بندی بین‌المللی دانشگاه‌ها، پیشنهادات سیاستی برای آموزش عالی ایران. آموزش عالی ایران، ۸(۲)، ۱۱۱-۱۳۶.
- ذوالفقارزاده، م. م. و کریمیان، ز. (۱۳۹۶). گونه‌شناسی کارکردهای مراکز علمی و نهادهای مشاوره‌ای در عرصه خط‌مشی‌گذاری عمومی: الگوی جامع و تلفیقی. فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی، ۳، ۸۳-۱۱۲.
- زارع بناد کوکی، م. م. ر.، وحدت زاده، م. ع.، صالح اولیاء، م. و لطفی، م. م. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی نظام‌های رتبه‌بندی دانشگاه‌ها از منظر اسناد فرادستی آموزش عالی کشور. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲(۱)، ۵۲-۸۷.
- شرفی، م. (۱۳۸۸). رتبه‌بندی‌های دانشگاهی در جهان. تدبیر، ۶(۲۰۶)، ۶۳-۶۸.
- عبداللهی، م. و مروت، ب. (۱۳۸۵). هویت جمعی غالب در بین دانشجویان دانشگاه‌های شهر سنندج. فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۲(۳۲)، ۷۷-۱۱۲.
- عمادزاده، م. و شهنازی، ر. (۱۳۸۶). بررسی مبانی و شاخص‌های اقتصاد دانایی محور و جایگاه آن در کشورهای منتخب در مقایسه با ایران. پژوهشنامه اقتصادی، ۷(۴)، ۱۴۳-۱۷۵.
- فراستخواه، م. (۱۳۸۷). بررسی وضع موجود و مطلوب ارزیابی نظام علمی در ایران با تأکید بر بخش آموزش عالی، فصلنامه سیاست علم و فناوری، ۱(۳۲)، ۴۳-۵۸.

- فرهادی راد، ح.، میرکمالی، س. م. و منوریان، ع. (۱۳۹۵). مدیریت محیط: تحلیل عوامل سازگاری سازمانی با محیط بیرونی. مدیریت فردا، ۱۵، ۱۹-۳۲.
- قاسمی، م.، فقیهی، م. و علیزاده، پ. (۱۳۹۷). الزامات دستیابی به اقتصاد دانش‌بنیان در سطح کلان: تحلیل چارچوب قانونی در ایران و ارائه توصیه‌های سیاستی. پژوهشنامه اقتصادی، ۱۸(۶۸)، ۹۹-۱۵۲.
- محمدی خیاره، م. و رستمی، ن. (۱۳۹۷). بررسی ارتباط بین کارآفرینی، رقابت‌پذیری و رشد اقتصادی. فصلنامه رشد فناوری، ۱۵ (۵۷)، ۱۴-۲۳.
- مرادپان، م. (۱۳۹۶). مطالعه شاخص‌های پژوهشی و عملکرد دانشگاه‌های جهان در ده نظام رتبه‌بندی بین‌المللی و ارائه رهنمودهایی برای دانشگاه‌های ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
- مروی، ع. (۱۳۹۳). اقتصاد دانش‌بنیان: تعریف، حوزه‌های پوشش، شاخص‌های اندازه‌گیری، سیاست‌ها و اثرات کلان اقتصادی. گزارش منتشرنشده، پژوهشکده مطالعات فناوری. آبان ماه.
- ملکی، ح. و آقا محمدی، ج. (۱۳۹۴). تمرکزگرایی و تمرکززدایی در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه آموزشی: چالش‌ها و موانع. ماهنامه کار و جامعه، ۱۸(۱)، ۶۰-۶۶.
- میرزایی اهرنجان، ح. و رحمتی، م. ح. (۱۳۸۴). عوامل مؤثر بر افول سازمان. فرهنگ مدیریت، ۳(۱۱)، ۴۹-۷۴.
- یمنی دوزی سرخابی، م. و جلال زاده، ز. (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی، نظریه‌ها و تجربه‌ها. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

References

- Allen, D. K., Brown, A., Karanasios, S., & Norman, A. (2013). How should technology – mediated organizational change be explained? A comparison of the contributions of critical realism and activity theory. *Mis Quarterly*, 37(3), 835 – 854.
- Altbach, P. G. (2012). The globalization of college and university rankings. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 44(1), 26-31.
- Beerkens, M. (2018). Evidence-based policy and higher education quality assurance: progress, pitfalls and promise. *European Journal of Higher education*, 8 (3), 272-287.
- Billaut, J. C., Bouyssou, D., & Vincke, P. (2009). Should you believe in the Shanghai ranking? An MCDM view.
- Brinkley, I. (2008). *The Knowledge Economy: How Knowledge is Reshaping the Economic Life of Nations*. London: The Work Foundation.
- Carter, M. Z., Armenakis, A. A., Field, H. S., & Mossholder, K. w. (2013). Transformational leadership, relationship quality and employee performance during continuous incremental organizational change. *Journal of Organizational Behavior*, 34(7), 942 – 958.
- Docampo, D. (2011). On using the Shanghai ranking to assess the research performance of university systems. *Scientometrics*, 86, 77-92.

- Hazelkorn, E. (2009). Impact of Global Rankings on Higher Education Research and the Production of Knowledge. UNESCO Forum on Higher Education. *Research and Knowledge*, 15, 1-14.
- Hoxby, C. M. (2001). The return to attending a more selective college: 1960 to the present. <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ffp0002.pdf>.
- Lee, J. (2013). Creating world-class universities: implications for developing countries, *Prospects*, 43, 233-249.
- Liu, N. C. (2009). The story of academic ranking of world universities. *International Higher Education*, 54, 2-3.
- Martin, M. A. G., Picazo, M. T. M. & Navarro, J. L. A. (2010). Entrepreneurship, income distribution and economic growth. *International entrepreneurship and management journal*, 6(2), 131-141.
- Moyo, D. (2009). *Dead aid*. Penguin, London.
- Mueller, R., & Rockerbie, D. (2005). Determining demand for university education in Ontario by type student. *Economics of Education Review*, 24, 469-483.
- Muscalu, E., Iancu, D., & Halmaghi, E. E. (2016). The Influence of the external environment on organizations. *Journal of Defense Resources Management*, 2(13), 133-138.
- OECD. (2007). *The Knowledge Based Economy*. Paris: OECD.
- Sachs, J. (2001). *Macroeconomics and Health: Investing in Health for Economic Development: Report of the Commission on Macroeconomics and Health*. Geneva: World Health Org.
- Shehatta, I., & Mahmood, K. (2016). Correlation among top 100 universities in the major six global rankings: policy implications. *Scientometrics*, 109, 1231-1254.
- Smith, K. H. (2002). *What is the Knowledge Economy?* Knowledge Intensity and Distributed Knowledge Bases, United Nations University, Institute for New Technologies.
- Strain, M. (2000). Schools in a learning society: New purposes and modalities of learning in late modern society. *Educational Management Administration and Leadership*, 28 (281), 280- 298.
- Temple, J. (2010). Inflation and growth: Stories short and tall. *Journal of Economic Surveys*, 14(4), 395-426.
- Waters, M. (2001). *Globalization*. Routledge, London.
- Wodak, R. (2013). *Critical Discourse Analysis: Concepts, History, Theory*, VOLUME I, Lancaster University, <https://www.researchgate.net/publication>.
- Wodak, R. (2014). *Critical Discourse Analysis*, Frankfurt, Germany: Suhrkamp.
- Xu, W. (2012). Worldwide university ranking and its underlying basis: a perspective of university orientation towards excellence. School of Education University of Iceland. Retrieved from [http://skemman.is/stream/get/1946/14137/33414/1/\\$6253\\$5370\\$7248-Final_version3101.pdf](http://skemman.is/stream/get/1946/14137/33414/1/$6253$5370$7248-Final_version3101.pdf).